

DOKTRİN VE MESLEK YAZILARI

HUKUK ve LAİKLİK

Av. Hüsamettin ÇELEBİ (*)

Yazımın başlığı, toplumumuz için bu gün de güncelliğini sürdüren iki önemli kavramı içermektedir. Hukuk ve laikliğin tarih ile iç içe sürekli evrim geçirip gelişmesi, insanın düşünen ve de inanan bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Düşüncesiyle birlikte inandıkları da değişmiş ve gelişmiştir. Çeşitli canlı ve cansızlara taparken, giderek yönelişi ve inanişi soyutlaşmış ve Tanrı kavramında odaklaşmıştır. Ama arayışın durduğunu söylemek, insanın doğası ile çelişiyor. Çünkü insanoğlu, neyi elde etse istediğim bu değildir diyerek kendini yine yeni arayışların içinde bulmuştur. Bu uğraşı ve arayış, kuşaktan kuşağa el değiştirerek bayrak koşusu örneği sürüp gitmektedir.

Bilindiği gibi hukuk, toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasa ve kuralların tümü olarak tanımlanmaktadır. Başlangıçta hukuk, din, ahlâk, ekonomi hepsi birliktedir. Akıp giden zaman içinde düşünce ve inanışla birlikte ayrılmalar başlamış, hukukun etkinliği artar olmuştur. Artık hukukun ciltler dolu su ayrımı, anlatımı ve yorumu var. Çağdaş düşünüşe göre, devlet gücünün ve düzenleme iktidarının dayanağı ve kaynağı hukuk olmalı ve başka kaynaklardan esinlenilmemelidir. Hukuk devleti kavramı, böyle bir gereksinimin ürünüdür. Hukuk dışı etkenlerin önde geleni, çoğu ülkelerde dinsel görüş ve inanışlardır. İşte laiklik, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından devletin yansız olmasını belirleyen önemli bir kavramdır. Kuramsal açıdan özgürlük, kişinin siyasal ve dinsel kuruluşlar karşısında her türlü etki ve baskılardan arınmış olmasını içerir. Tarihsel süreçte insanın in-

(*) Ankara Barosu Avukatlarından.

sana zulmü bu iki kavram nedeniyle olmuştur. Çünkü kendi düşüncesinin veya inanişinin, evrenin en iyisi olduğuna kapılan ve değişik düşünceleri tanımayan bir iktidar karşısında; kişinin payına düşen, sadece üzüntüdür, öfkedir ve hatta acı bir sondur.

İnsan doğasının bir başka özelliğide toplu yaşamak zorunda oluşudur. Bu yaşayış biçimi çeşitli kurallara uyma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Çünkü herkesin her istediğini yapabildiği yerde toplum değil, kargaşa, başı boşluk var demektir. Böylesi bir ortamda ancak bileği güçlü olanın istemi geçerlidir, hak kuvvetli olanındır. İşte buna çözüm biçimini, hukuk bulup getirmiştir. Hukuk bir denge kurmaya çalışmaktadır. Gerek kişiler arasındaki ve gerekse kişilerin devletle olan ilişkileri bazı kurallara bağlanıp bu sayede çıkar çatışması en aza indirgenebilmiştir. Bu öyle bir düzenleme olmalıdır ki, ne toplum bireye ve ne de birey topluma feda edilmemelidir. Karşılıklı mutluluk, düşünce ve inanç özgürlüğü ancak bu sayede gerçekleştirilebilir. Devlet, toplumsal yararı gözeterek bu iki alana nereye kadar karışabilmelidir?

Sert önlemlere, özellikle düşünceyi kısıtlayan yöntemlere girildiğinde özgürlük elden gidiyor. Aşırı bir din ve inanç anlayışı ise, toplumsal değişmeyi ve gelişmeyi engellediğinden bunalımlara neden oluyor. Ölçüyü bulup kişisel ve toplumsal gelişmeyi ve mutluluğu sağlayabilmek kolay değil. Beceri, ustalık isteyen duyarlı, ince bir konu. Ama insanoglu, durup dinlenmeksizin bazı kuralları arayıp bulmuştur. Bunları algılayabilmek ise, çağı ve çağın gidişini anlama ve izleme sorunu olarak gündeme gelmektedir. Çünkü çağımız, düşünme ve inanç özgürlüğünü başlangıç noktası olarak almaktadır. Temelinde insana saygı ve hoşgörü vardır. Katılık, bağnazlık, artık gerilerde kalmıştır. Hiç kimse, kimseye benim gibi düşüneceksin, benim inandığıma inanacaksın diyememektedir.

Söz buraya gelmişken Prof. Çetin Özek'in «Devlet ve Din» adlı yapıtının 15 nci sayfasından küçük bir alıntı yapıyorum :

«Dinsel inançlar ve bu inançlara uygun davranıp davranmamak sorunu, kişiyle Tanrısı arasındaki bir ilişkidir ve Devletin bu ilişkilere karışma yetkisi yoktur. Devlet kişinin, siyasal ve toplumsal yaşantısı ile ilgilidir, ancak bu alanda ilgili yasal düzenlemeler yapabilir, dinsel yapıya ve bu yapının işleyişine devletin karışma hakkı söz konusu edilemez.»

Cumhuriyetimizin niteliklerini saptayan Anayasamızın ikinci maddesi, Türkiye Cumhuriyetinin «laik bir Devlet» olduğu ilkesine yer verdikten sonra, 24 ncü madde de ise, dini duyguların istismarına ve kötüye kullanılmasına izin verilemeyeceğini öngörmektedir. Ancak uygulama da bunun çağa yakışan ölçü ve sınırını bulmakta geciktiğimizden, toplum olarak gel-gitlerden kurtulamamış durumdayız. Atatürk'ün en büyük armağanı laikliğin nasıl ters yüz edildiğinin yeni yeni örneklerine tanık olmaktan, kaygı duymaktayız.

Genç Cumhuriyetimiz, çağdaş düşüncüyü, laik anlayışı yeni yeni geliştirirken çok partili yaşamla birlikte gözümüzü ve gönlümüzü yeniden ortaçağ kalıpcılığına kaptırdık. Gericiliği okşayıp, diriltmeyi inanç özgürlüğü gibi anladık. Kavram kargaşası, durgun ve bir örnek insan tipi oluşturmak girişimleri, birikimlere, bunalımlara ortam hazırlamaktadır.

Halbuki laik bir devlette, dinin siyasal işlevinin olmaması gerekirdi. Eğitim ve öğretim alanındaki iniş çıkışlar üzüntü vermektedir. «Köre yol gösteren de kör ise, ikisi birlikte çukura yuvarlanır.» sözü bazı olaylar karşısında çarpıcı bir anlam kazanmaktadır.. İnanç sömürüsü, Atatürk Türkiyesi ile çelişmektedir. Olumsuzluklar, sosyal adaletsizlikler, gerçekleşmeyen umutlar, yazgıcılıktan, doğa üstü güçlerden destek beklenilerek değil, ancak ve ancak çağdaş düşünce ve bilimsel yöntemlerle giderilebilir. Çünkü inanç alanı tek yönlü, tartışmaya kapalıdır. Dinsel öğretilerde asıl amaç, kendi inancı çevresinde kalmaktır. Sınırları, konuları önceden belirlenmiştir. Kapalılık, bencillik, değişmezlik ve verilen ile yetinme, dinlerin varlık ve yaşam koşuludur. Halbuki yaşantımız, değişme üzerine kurulmuştur. «Bir nehirde iki kez yıkanılmaz» sözü bu gerçeği dile getirmektedir. Değişme ve gelişme, insan aklının doğaya egemen olma çabasının sonucu olup, bilim böyle bir arayıştan doğmuştur. Arayış, deneme, tartışma bilimin özsuyudur.

Buna karşın inanma, tartışmasız kabullenme kolaydır. İnanç alanı, bilinemiyen, denenemiyen konuları içerir. Artık dünya dönüyor diyeni mahkum eden inanış, uzaya seferler düzenleyenler için anlamını çoktan yitirmiştir. Ama zamanında bu da ciddi ve vaz geçilemeyen bir inanış değilmiydi?

Bu konuda bilgi ve düşünce adına ne görüyorsak aklın gücü sayesinde ulaşılmıştır. Akıp giden zaman, dünyayı tepsi gibi görenleri mahkûm etmiştir. Hiç bir konu aklın aklın tartışma alanı di-

şında tutulamaz. İlkel insandan, uygar insana geçiş, yıllardır durup dinlenme nedir bilmeyen aklın, düşüncenin uğraşısı sonucudur.

Çağın gidişine baktıktan sonra bir de dönüp kendimize bakalım. Bu gün inananların değil de düşünenlerimizin sayısı ile övünebiliyormuyuz? İşte olmak veya olmamak sorunu bu konuda odaklaşmaktadır. Yıllardır örümcek ağına takılıp kalan bir kanatlının çırpınışı içerisindeyiz. Nedenini, yorumunu yine düşünenlerden dinleyelim :

Bernard Russel, «Endüstri Toplumunun Geleceği» adlı yapıtında (sayfa: 19) şöyle diyor :

«Sağlam düşünce alışkanlığı ile bilimsellik, bu gün bütün insanlık için her zamankinden daha gereklidir. Çünkü akıl dışı otoriteler üzerinde kurulmuş özdeyişler, varsayımlar artık yıkılmıştır. Tabular, dinsel inançlar, toplumsal gelenekler, uygarlaşmamış toplumlardaki düzenin kaynağıdır. Kuşkucu akıl, bunların asılsızlığını gösterinceye kadar, bir birini izleyen kültür aşamaları boyunca düzenin kaynağı olmaya devam ederler.»

Dünyayı aydınlatanlar böyle söylüyor. Batının bulup geliştirdiği ve pazarladığı tüm teknik araç ve gereçlere canla başla sarılıp hemen edinmeye koyuluyoruz. Büyükler bir yana, çocuklarımız elindeki uzaktan kumandalı oyuncaklara, atarilere çoktan alıştık. Bunları batı buluşudur diye dışlamıyoruz, yadsımıyoruz. Ama konu düşünce alanına, çağdaş hukuk ve laiklik anlayışına geldi mi ortalık toz dumandan seçilemez oluyor. Anlattıklarımız veya aktardıklarımız da batının bulup, geliştirdiği, yararını gördükleri kavramlardır. Çağdaşlaşmanın yolu biz istesek de istemesek de bu kavramları benimseyip, uygulamaktan geçmektedir. Düşünce ve inanç özgürlüğünün anlamını, değerini bir türlü içimize sindiremedik. Amaçlarından saptırıp ulusça yanlışlıklar komedisini oynamayı sürdürüyoruz. Sürekli geriye özlem duyarsak, ilerimizi nasıl görebiliriz? Düşünmeyi suçlayarak, aydını sakıncalı görerek, uygar toplum olunamaz.

Tarihi akış içerisinde düşünceler, inanışlar değişmekte, sınırları genişlemektedir. Yapay engelleri zaman ortadan kaldırmaktadır, dün lanetlenen bu gün baş tacı edilebilmektedir. Düşünceler için, kitap için, bir nevi «yasak bölgeler» kurup, yönlendirmeye çalışmak, çağın dışladığı tutum ve davranışlardır. Akıl dışı yaklaşım-

lar, duygusal ölçüler kesinlikle yok olup gidecektir. Çünkü değil toplumu bir insanı bile sürekli karanlıkta tutamazsınız, er geç aklın aydınlığını, ışığını arayıp bulacaktır.

1926 yılı Ekiminde yürürlüğe giren Türk Medeni Kanununun gerekçesinde anlatmaya çalıştığımız oluşuma değinilerek «Çağdaş uygarlığı benimsemek kararıyla yürüyen Türk ulusu, çağdaş uygarlığı kendisine değil, kendisi çağdaş olabilmenin gereklerine ayak uydurmak zorundadır. Yaşamak kararında olan bir ulus için bu tek koşuldur.» denilmektedir.

Kurtuluş Savaşından utku ile çıkanlar, geri kalmışlığın nedenlerini iyi gözlemlediklerinden anılan yasa gerekçesinde bu zorunluluğu, duraksamaya yer vermiyecek ölçüde dile getirmişlerdir. Geleneksel yapının çağa uyumu ancak akılcı yaklaşımlarla gerçekleştirilebilirdi. Nitekim Atatürk'ün «Uygar olmayan insanların, uygar olanların ayakları altında ezileceği» sözü de aynı olguyu vurgulamaktadır. Bu gün de gereksindiğimiz itici gücü, istenci yine O'nda buluyor ve O'ndan başka seçeneğimiz olmadığına inanıyoruz.

Ulusumuz, Atatürk'ün akılcı ve gerçekçi izinden giderek gerici-liği, bağnazlığı, çıkarıcılığı, çağdışılığı kesinlikle yenip, herhalde esenliğe ulaşacaktır. Çünkü geçmişte kalanı özlemek, suları tersine akıtmayı düşlemek, düşünen insan bir yana doğanın kendisiyle bile çelişmektedir!...